

DE OUDE BETAALVORMEN IN ZUIDOOST-AZIE (I)

R. Vanderleyden

INLEIDING

Deze studie streeft helemaal niet naar volledigheid; er bestaan trouwens uitstekende werken over de betaaltvormen van het besproken gebied. Denken we maar aan de standaardwerken van Le May en Mitchiner, en aan de uitstekende studies van Ramsden, Knedler, Guhier, Robinson en vele anderen die in de bibliografie zijn vermeld.

Het woord "studie" is trouwens niet erg passend; eigenlijk zou "algemeen overzicht" een betere omschrijving van wat volgt. De bedoeling van dit artikel is tweevoudig: in de eerste plaats de eigenaardige betaaltvormen uit het besproken gebied situeren in ruimte én in tijd, en in de tweede plaats een historische achtergrond geven over het gebied waar deze galdvormen werden aangetroffen.

Iedere verzamelaar van primitief geld bezit in zijn collectie wel één of meerdere exemplaren van tijgertonggeld of van bladgeld, van bootgeld, van toke of tikals en soms zelfs van een aantal stukken waar hij helemaal niets over weet. Gewoonlijk worden deze betaalkvormen gecatalogeerd onder die namen met vermelding van Siam (of Thailand), het land van herkomst. Een precieze lokalisatie wordt vaak problematisch en over de situering in de tijd wordt in heel wat gevallen wijselijk gezwegen.

Eén van de doelstellingen van dit artikel is nu iedere eigenaar van één van die stukken (en niet alleen de specialist voor het betreffende gebied) in staat te stellen om bijvoorbeeld van een tijgertong uit behoorlijk zilver en voorzien van drie identieke stempels met de NA (slang) te kunnen zeggen: kijk, dit is nu een oud betaalmiddel uit Lan-Tsjang (Laos), in gebruik tussen 1592 en 1707.

Getracht werd om het geschiedkundig overzicht van de verschillende rijken zo beknopt mogelijk te houden, maar de geschiedenis van sommige bleek zo fascinerend en belangrijk, dat er wat meer aandacht werd aan besteed. Zo werd wat langer stilgestaan bij de geschiedenis van het Khmer-rijk en bij die van het koninkrijk Ayuthia (Ayudhia, Ayuthaya of Ajoethja) dat aan de oorsprong lag van Siam. Niet alleen het historisch overzicht werd uitvoeriger behandeld, maar ook het kogelgeld zelf.

Vooral de marktekens van de verschillende regeringsperiodes uit de moderne tijd krijgen wat meer aandacht, omdat die ons in staat stellen met meer precisie de periode te bepalen waarin deze betaal-

middelen werden uitgegeven.

Bij het samenstellen van dit overzicht zijn er twee bijzonderheden te vermelden:

a) het probleem van de naamgeving

Veel namen worden in Thailand op verschillende wijzen geschreven. Namen van steden, koninkrijken en personen worden bovendien anders geschreven in Franse, Engelse of Nederlandse werken. In dit overzicht werd zoveel mogelijk getracht de Nederlandse naamgeving te respecteren, tenzij een andere schrijfwijze algemener bekend is.

b) het probleem van de juiste datering

Hoe verder men in de tijd teruggaat, hoe groter de verschillen. Dit is enigszins te verklaren door het feit dat het archeologisch onderzoek in die gebieden nog maar in de kinderschoenen staat, zodat men in veel gevallen nog over onvoldoende exacte gegevens beschikt (ofschoon tijdens de laatste decennia heel wat vooruitgang werd geboekt).

Achtereenvolgens zullen volgende delen behandeld worden :

I. DE KLASSIEKE KONINKRIJKEN

- A. FUNAN (FOE NAN)
- B. DVARAVATI (DWARAWATI) en LAVAPURA
- C. SRIKSHETRA
- D. ARAKAN
- E. TSJAMPA (CHAMPA).

II. HET KHMER-RIJK

III. HET BIRMAANS RIJK

IV. DE OPKOMST VAN DE THAI-RIJKEN

A. NAN-TSJAU (NANCHAD)

B. SOEKHOTAI (SUKOTHAJ)

C. LAN-NA (LANNATHAI)

D. AYUTHIA (AJOETHJA) — SIAM — THAILAND (vanaf 1939)

E. LAN-TSJANG (LANCHANG).

I. DE KLASSEKE KONINKRIJKEN

A. FUNAN of FOE NAN (190 - 550/630 n.C.)

Funan was één van de belangrijkste geïndianiseerde staten aan de basis van het schiereiland. Het rijk dankte zijn bloei en rijkdom aan zijn strategische ligging tussen Indië en China. De hoofdstad was VIJADHAPURA, het latere Angkor Borei. De stad lag ongeveer 200 km landinwaarts, maar via een kanaal was ze verbonden met de havenstad OC-EQ, die vooral werd gebruikt als overslagplaats en bevoorradingshaven door de Chinese en Indische handelsschepen. Vanaf de vierde eeuw beheerste Foe Nan de volledige handel in de Zuidzee, en haar culturele en politieke invloed strekte zich uit tot in Thailand. De basis van deze hoge beschaving was de ruilhandel die zich uitstrekte van Rome (via de Indische handelaars) tot China. Tot de belangrijkste handelsproducten behoorden gouden sieraden, filigraanwerk en kraaien in

glas en halfedelstenen, die als betaling op alle zeeën in het zuiden, het oosten en het westen werden aangenomen. Een Chinese ambassadeur, die rond het midden van de derde eeuw de hoofdstad bezocht, stond verbaasd over de rijkdom die hij onder de bevolking aantrof. Belastingen werden er betaald in goud, zilver, parels en parfum.

In de vierde eeuw had de beschaving al zo'n hoog peil bereikt dat ze zelfs de bewondering opwekte van de Chinezen, en dat wou in die tijd heel wat zeggen.

Rond het midden van de zesde eeuw werd het grootste gedeelte van het land veroverd door het Khaer-koninkrijk TSJ'EN LA, maar het duurde nog tot ongeveer 630 vóór het laatste zuidelijk bolwerk werd ingenomen.

Vanaf zijn oorsprong werd het monetair systeem sterk beïnvloed door Indië. De munteenheid was een zilveren UNIT van 9,4 gram. Op de voorzijde vertonen de stukken een opgaande zon en op de keerzijde een tempel, die in de loop van de tijd kleine detailverschillen kan vertonen.

Voorloperreeks

Unit (zilver - 10,5 g) - ca 200 n.C.

Uitzonderlijk met een volle zon op de voorzijde. Waarschijnlijk was het de voorloper van de latere klassieke reeksen.

Regelmatige reeks

Unit (zilver - 9,4 g)

vz. : Opgaande zon met zes stralen boven de kîa en zee eronder.

kz. : Tempel; erboven de zon (rechts) en de maan (links); rechts, op halve hoogte, het Namaru-symbool.

Kwart unit (zilver - 2,35 g)

Zelfde types als de unit

1/10 Unit (zilver - 0,94 g)

Zelfde types als de unit.

De reeks die werd uitgegeven na de verovering door TSJ'EN LA (dus na 550) bestaat slechts uit twee denominaties met dezelfde afbeeldingen, die iets kleiner en iets lichter zijn (een Unit van minder dan 9 g en een 1/4 Unit).

Hoe groot de invloed van Foe Nan wel was, blijkt uit het feit dat zijn zilveren munten werden gevonden bij archeologische opgravingen in de belangrijkste steden van DVARAVATI (zie overzichtelijke kaart), in SAWANALOK en SUKOTRAI (Noord-Thailand) en zelfs tot in Hmawza (hoofdstad van het FYU-koninkrijk) en Sitthaung (in ARAKAN).

B. DVARAVATI (300/550 - 1050 n.C.)

Oorspronkelijk bestond Dvaravati slechts uit een losse confederatie van steden, gesticht door de MON (de Mon-volkeren behoorden niet tot de Tibeto-Birmaanse groep zoals de Birmanen en de PYU). Deze Mon-steden lagen in de vallei van de Benaden-Menam (het tegenwoordige Thailand). De politieke geboorte van DVARAVATI zelf valt waarschijnlijk samen met de ineenstorting van FOE NAN. Feit is in ieder geval dat de tamelijk los van elkaar levende Mon-steden rond 550 werden verenigd tot het koninkrijk DVARAVATI. Rond 1050 werd het rijk opgeslorpt door de KHMER van Angkor. Na korte tijd echter verzwakte reeds de invloed van de Khmer en er ontstond een nieuw Mon-rijk (LAVAPURA of LOPBURI). Dit hield stand tot 1350, toen het overrompeld werd door de THAI. De hoofdstad van DVARAVATI was waarschijnlijk Nakhon Pathom.

I. Munten van de MON-steden (300 - 550 n.C.)

Hiervan bestaan twee verschillende reeksen: een eerste met op de voorzijde de Sankh-schelp, en een tweede met op de voorzijde een wiel. De achterzijde van beide types vertoont een tempel.

a) Schulpreaks

Unit (zilver - 9,75 g)

vz. : Sankh-schelp binnen een parelcirkel.

kz. : Gestylde tempel.

Unit (zilver - 9,75 g)

Als vorig stuk, maar met boven de tempel een afbeelding van de zon en de maan.

b) Wielresks

Unit (zilver - 9,75 g)

vz. : Wiel met twaalf of veertien spaken.

kz. : Gestylde tempel.

2/3 Unit (zilver - 6,5 g)

Zelfde types als de unit.

2. Het koninkrijk DVARAVATI (550 - 1030 n.C.)

Naast zilveren munten werden eveneens munten in niet-edele metalen (koper en lood) uitgegeven.

a) Zilveren reeks

Unit (zilver - 8,5 g)

Er bestaan twee verschillende types; op de voorzijde komt ofwel een hart, ofwel een Sankh-schelp voor.

Halve unit (zilver - 4,25 g)

Zelfde types als de unit.

1/10 Unit (silver - 0,85 g)

Zelfde typen als de unit.

1/100 Unit (silver - 0,085 g)

Dit zijn dunne bractmaten. De keerzijde is het spiegelbeeld van de voorzijde. Vaak hebben ze een onregelmatige vorm.

b) Reeksen uit niet-edele metalen

Er bestaan verschillende reeksen, die de lagere waarden vormden.

Dikke octagonale stukken (lood - 16 g)

va. : Verschillende afbeeldingen.

kx. : Blank.

Dunne ronde stukken (lood - 2 g)

vz. : Verschillende afbeeldingen (haas, vierkant in negen kleinere vierkantjes verdeeld, respunctige ster).

kz. : Blank.

Ronde stukken (koper 6 g)

vz. : Staande godheid.

kz. : Staande godheid.

3. Het koninkrijk LAVAPURA (LOFBURI) (1050 - 1350 n.C.)

Uit het voorgaande blijkt dat reeds in het koninkrijk DVARAVATI vanaf de 7de eeuw de neiging bestond om zilvergeld te vervangen door betaalmiddelen uit niet-edele metalen. Verschillende factoren waren hiervan oorzaak. In de eerste plaats de ondergang van FOE NAN, waardoor de aanvoer en het gebruik van zilver plots ophield. Daarnaast was er nog de groeiende invloed van de KHMER die een muntstelsel kenden dat niet gebaseerd was op zilver maar op een lood-tin-nikkellegering. Tenslotte was er het zeer belangrijk feit dat de Mon-koninkrijken te ver geïsoleerd lagen in het binnenland en bijgevolg uitgesloten werden van de zeehandel tussen Indië, China en de Indonesische koninkrijken. Het gevolg was dat in LAVAPURA bijna uitsluitend munten uit loodverbindingen voorkwamen. Deze voortoonden een rijke variatie in vorm en gewicht.

- a) Brede en platte gegoten ring (loodverbinding - 150 g)
Ovaal, open en voorzien van ribbels.

- b) Dikke gegoten ring (loodverbinding - 75 à 100 g)
Gebroken en ooringvormig.

- c) Brede en platte gegoten ring (loodverbinding - 50 g)
Roefijzervormig.

- d) Gegoten ring (loodverbinding - 25 g)
Open met rond profiel.

- e) Dunne en ronde gegoten ring (loodverbinding - 17 g)
Dit type is het meest zeldzaam van de hele reeks.

C. SRIKSHETRA (200 - 832 n.C.)

Sinds de 3de eeuw na Christus woonden in Birma, aan de Boven-Ihrawaddi, Tibeto-Birmaanse stammen. Het meest zuidelijk zaten de Pyu. Hun rijk was gesitueerd in Centraal-Birma, aan de middenloop van de Ihrawaddi. Dit zou wel eens het koninkrijk kunnen zijn dat in Chinese kronieken uit de 3de eeuw LIU YANG werd genoemd, met als hoofdstad Haawza (bij Prome). Het Pyu-rijk SRIKSHETRA (zeker vanaf ± 600) beleefde haar grootste bloei in de 7de en 8ste eeuw, toen het handelsrelaties aanknoopte met zijn noorderbuur, het Thai-koninkrijk NANCHAO (of NAN-PYJAU).

De Fyu zonden zelfs een ambassadeur naar het Chinese hof (rond het midden van de Tsing Dynastie).

Volgens Le May (p. 19) vermelden de kronieken van deze dynastie zelfs dat de Fyu van Rome goud en zilver in de vorm van een halve maan als geld gebruikten.

Tussen 757 en 763 werd de hoofdstad veroverd door Ko Lo Feng, de koning van de Thai van NANCHAO. Diens opvolger Incajoen (I-Mou-Shun) diende echter de soevereiniteit van China te erkennen en verloor zijn Achter-Indische bezittingen, zodat SRIKSNETRA na 791 zijn onafhankelijkheid terugkreeg. De grote bloeitijd was echter voorbij, en vanaf de 9de eeuw werd het politiek zwaartepunt in dit gebied verplaatst naar PAGAN. In 832 tenslotte werd de hoofdstad een tweede maal door NANCHAO veroverd en verwoest, waardoor practisch de hele Irawaddi-vallei in handen van de Thai viel.

De uitgifte van de munten - alle van zilver - valt uiteen in drie groepen.

a) Munten uit de eerste periode (200 - 400 n.C.)

Deze zijn iets groter en lichter dan de andere, en lichtjes konvormig.

Unit (zilver - 9,75 g)

vz. : Damaru-symbool (de Damaru was een handtrommel die gebruikt werd tijdens religieuze plechtigheden).

kz. : Gestyleerde tempel.

Kleine varianten komen voor, zowel in de uitwerking van het Damaru-symbool als in die van de tempel.

Kwart unit (zilver - 2,44 g)

Zelfde types als de unit.

b) Munten uit de middenperiode (400 - ca. 757 n.C.)

Unit (zilver - 10,8 g)

vz. : Als tijdens de eerste periode, maar de Damaru is hoekiger en weergegeven met rechttere lijnen.

kz. : Als tijdens de eerste periode, maar de binnenkant van de tempel is vereenvoudigd tot 9 stippen (i.p.v. de Lingam of het Phallus-symbool).

Kwart unit (zilver - 2,7 g)

Zelfde types als de unit.

c) Munten uit de late periode (791 - 832 n.C.)

Unit (zilver - 10,8 g)

vz. : Als tijdens de middenperiode, maar het Damaru-symbool is eenvoudiger.

kz. : Als tijdens de middenperiode, maar de tempel bevat een Sankh-schelp.

1/100 Unit (zilver - 0,11 g)

Zelfde types als de unit.

D. ARAKAN (400 - 630 n.C.)

Dit rijk, aan de westkust van Birma, werd geregeerd door een dynastie van Candra-koningen. Hun hoofdplaats was VAISALI (dichtbij het moderne Mrohaung) in het noordelijk deel van Arakan.

In de 7de eeuw viel dit rijk uiteen:

- de Candra-koningen bleven regeren in het zuidelijk PARAPURA (630 - 700);
- de Deva-koningen (een nevenlijn) behielden hun zetel in VAISALI (630 - 830).

Uiteindelijk werd een groot deel van ARAKAN rond 830 opgeslorpt door de Thai-koningen van NAN-TSIAU (NANCHAO).

Alleen in het noorden bleef de invloed van de Candra-cultuur bestaan in het koninkrijk HARIKELA, dat ontstond rond Chittagong. De bloeitijd van Harikela lag tussen de 9de en de 11de eeuw, toen het zich uitbreidde naar het noorden (waar het vorstendom PATTIKERA werd opgeslorpt) en naar het zuiden. In de 11de eeuw echter, toen grote delen van Birma door koning Anawratha (1044 - 1077) verenigd werden in het koninkrijk PAGAN, werd Harikela een vazelstaat van Pagan (ca. 1050).

Zowel in Arakan als in Harikela werden uitsluitend zilveren munten uitgegeven.

1. Munten van de Candra-dynastie (400 - 630 n.C.)

Halve unit (silver - 3,6 g)

vx. : Liggende stier naar links.

rx. : Drietaand tussen de zon (links) en de maan (rechts).

Kwart unit (silver - 1,8 g)

Zelfde typen als de halve unit.

2. Munten van de latere Deva-koningen (630 - 830 n.C.)

Kwart unit (silver - 1,2 g)

Zelfde typen als bij de munten van de Candra-dynastie. Enkel het gewicht verschilt.

3. Munten van Harikela (630 - 1050 n.C.)

Deze vallen uiteen in drie reeksen :

a) periode van 650 tot 750 n.C.

Unit (silver - 7,2 g)

vs. : Liggend rond naar links.

kz. : Drietand tussen de zon (links) en de maan (rechts).

b) periode van 750 tot 850 n.C.

Unit (zilver - 5,5 g)

Voor- en keerzijde vertonen ongeveer dezelfde afbeelding als tijdens de eerste periode. Alleen het gewicht verschilt merkbaar.

c) periode van 850 tot 1050 n.C.

Tijdens deze laatste periode blijven de munten uit zilver, maar het worden echte brakteaten, eens zo groot als de vorige uitgiften maar veel dunner en lichter.

Onit (zilver - 3,6 g)

vz. : Mund staat naar links.

kz. : Inuus spiegelbeeld van de voorzijde.

E. TSJAMPA (192 - 1692 n.C.)

Tsjampa, gelegen aan de Oostkust, was oorspronkelijk een vazalstaat van China (LIN-YI). Rond 192 werd ze onafhankelijk, met Indrapura (Tra Kieu) als hoofdstad.

De bewoners, de TJAM, stonden zeer waarschijnlijk af van de Indonesiërs. Het was een sterk geïndianiseerd land (zoals trouwens ook de vier vorige koninkrijken). Vanaf 979 begon een oorlog met Annam, die eeuwen aansloopte. Rond het jaar 1000 werd

de hoofdstad verplaatst naar het strategisch veiliger Widjaja (Binb Dink), maar ook deze stad werd door de Annamieten geplunderd en de koning werd onthoofd. In 1139 bezetten de KHMER het land en tot 1220 bleef Tsjampa een Khmer-provincie. In 1470 werd Tsjampa opnieuw door de Annamieten geannexeerd en slechts een klein Tsjampa-koninkrijkje in het oude Pandoerangagebied behield zijn onafhankelijkheid tot in 1692.

Ofschoon in Tsjampa een schitterende beschaving heeft gebloeid, is er tot nog toe geen enkel betaalmiddel van bekend.

Algemeen kunnen we besluiten dat alle bekende zilveren munten van de klassieke koninkrijken zeer sterk de invloed hebben ondergaan van Voor-Indië. Het waren trouwens alle vijf staten die hun welvaart en vaak zelfs hun ontstaan te danken hadden aan het feit dat ze belangrijke zeehavens bezaten, op een belangrijke handelsroute lagen en nauwe handelsbetrekkingen onderhielden met Voor-Indië, maar ook met Java en China.

II. HET KHMER-RIJK (802 - 1431)

A. Historiek

Eigenlijk begint de geschiedenis van de grote Khmer-beschaving eerder bescheiden bij het ontstaan van TSJ'EN LA. De Angkorbeschaving was immers het resultaat van een volledige reorganisatie van de gehele samenleving der verschillende

kleine Khmer-rijken en van hun bestaanstechnieken.

TSJ'EN LA was oorspronkelijk een leen van FOE NAN, maar hoofdzakelijk door Khmer bevolkt. Hun koningen droegen later de bijnaam Kamboedja (= uit Kamboe geboren), daarbij verwijzend naar Kamboe, de legendarische nasgever der dynastie.

Bhawawarman (waarschijnlijk een kleinzoon van koning Roedrawarman van Foe nan), die in 550 de troon van TSJ'EN LA verwierf door zijn huwelijk met een Kamboeprinses, heerste over Noord-Foenan en maakte de overgang naar het latere grote Khmer-rijk mogelijk. De overgang van TSJ'EN LA naar het politiek eengemaakte grote Khmer-rijk verliep zonder grote schokken, net zoals dat bij de overgang van de kunst van Foe Nan in deze van TSJ'EN LA het geval geweest was. Rond 600 bezette Isjanawarman, de kleinzoon van Bhawawarman, geheel Foe Nan en vestigde op die manier de hegemonie van TSJ'EN LA. Zijn hoofdstad was Isjanapura (ten noorden van Kompong Tom). In 685 stierf koning Djajawarman zonder mannelijke nakomelingen; hierop volgde anarchie, die leidde tot de splitsing van het rijk in Binnen-Tsjén la in het noorden (het huidige Zuid-Laos), en Kust-Tsjén la in het zuiden (het huidige Kamboedja en Cochín-China). Deze situatie duurde voort tot in 802, toen Djajawarman II, een uit Java afkomstige Kamboejaanse prins, erin slaagde de eenheid te herstellen. Met hem begon de glansperiode van Kamboedja en meer bepaald van het Angkor-Khmerrijk (802 - 850).

Zijn zoon en kleinzoon vergrootten de macht van het rijk, en onder zijn achterkleinzoon Joesjowarman I (889 - 900 ?) strekte het zich uit van de zee in het zuiden tot NAN-TSIAU (NANCHAO) in het noorden, en van TSJAMPA in het oosten tot BIRMA in het westen. Joesjowarman stichtte ook de nieuwe residentie ANGKOR rond 893.

Tussen de 10de en de 14de eeuw kende het rijk van Angkor zijn grootste bloei, met de regering van Djajswarman VII (1181 - 1220) als absoluut hoogtepunt. Diens opvolgers konden echter het geleidelijk verval van het grote Khmer-rijk niet tegenhouden. Tsjampa werd opgegeven en het land werd bedreigd door de Mongolen (1285), door de opstanden van de Thai-vorsten (eerst van AYUTHTA en later van SIAM) en tenslotte door ANNAM, dat in 1658 Kambodja zelfs bezette. In de volgende eeuwen bleef het land een twistappel tussen Siam en Annam, tot het tenslotte in 1863 een protectoraat van Frankrijk werd.

In feite was de ondergang van het Khmer-rijk te wijten aan verschillende factoren :

1. De opkomst van het Boedhisme

Dit was waarschijnlijk de voornaamste oorzaak. De staatsstructuur van het Khmer-rijk was immers vergelijkbaar met deze van het oude Egypte (het Egypte van de Farao's) en van de Inca's. In deze drie rijken kende men een staatsgodsdienst en het gezag van de vorst steunde volledig op

het feit dat hij de opperste priester was. Zijn gezag was van goddelijke oorsprong en zijn woord was wet, want door zijn mond sprak de godheid. In Angkor bestond het particuliere bezit niet. Alles was eigendom van de god-koning en van zijn priesters. Op geregelde tijdstippen werden de onderdanen verplicht om taken uit te voeren tot glorie van hun heerser, die tegelijkertijd hun god was. Al deze taken werden gratis uitgevoerd en vervingen in feite het betalen van belastingen. Net zoals in het oude Egypte en het Inca-rijk bestond er geen echte behoefte aan geld in onze moderne betekenis van het woord. Het systeem bezorgde haar onderdanen voedsel, kleding en huisvesting, en deze lasten droegen door hun gratis arbeid bij tot de grootheid van het rijk. Het resultaat was een perfect geordende maatschappij met een fantastische beschaving. Ze creëerde een duizelingwekkende rijkdom aan tempels en monumenten die nog altijd de bewondering opwekken van de beschaafde wereld.

En dan kwam de slang in dat paradijs geslopen onder de vorm van het Boedisme; aanvankelijk heel onschuldig, maar toch zo onherroepelijk. Natuurlijk was het al heel vroeg begonnen, maar bij de dood van Djajawarman VII had het Boedisme het oude geloof in het goddelijk gezag vervangen. Een van de eerste gevolgen was dat het volk de opgelegde werken niet meer uitvoerde; de tempels werden niet verder afgewerkt en begonnen te vervallen. Veel ern-

stiger was echter dat het geniaal bevoelingsstelsel van Angkor niet meer werd onderhouden en de kanalen begonnen te verzanden. Hierdoor werd de voedselproductie van rijst hopeloos ontraged en was ze niet meer in staat de reusachtige massa, die in en rond Angkor woonde, te voeden. De bevolking ontvluchtte de stad en zocht een bestaansmogelijkheid op het platteland. Door de verzanding ontstonden bovendien reusachtige poelen stilstaand water. Dit werden broeihaarden van malaria, die de bevolking sterk reduceerde. Nu nog steeds is de streek rond Angkor één van de meest aan malaria ondrishevige gebieden in heel Kambodja.

2. De verwoestende aanvallen van de Thai

De Thai, die in de eerste eeuwen na Christus door de Chinezen uit Zuid-China waren verdreven, zakten geleidelijk af naar de vruchtbare gebieden in het zuiden. Ze stichtten er hun eigen koninkrijken, zowel ten nadele van de Khmer- als van de Dvaravati-monarchie. Het Khmer-rijk verloor eerst zijn westelijke provincies aan SUKOTAI (rond 1290) en later zijn noordelijke provincies aan het nieuwe koninkrijk LAN-TSJANG (LANCHANG) dat in 1353 werd gesticht. Uiteindelijk werd ANGKOR zelf gedurende zes jaar (1369 - 1375) door de Thai bezet en gedeeltelijk vernield. Dit was meteen het einde van de Angkor-dynastie, ofschoon hun rijk zelf nog verschillende tientallen jaren lang verder

weggleed naar de totale ondergang. Vanaf 1389 werd de hoofdstad verlegd naar Phnom Penh.

E. Muntstelsel

Als een gevolg van de verdwijning van de Foo-nanbeschaving, stagneerde ook de maritieme handel met de omliggende landen (Indië, China en Java). Het gebruik van zilvergeld veranderde en het werd na enige tijd volledig vervangen door loden munten. Op het eerste gezicht lijkt het eigenaardig dat een volk, dat zo een fantastische beschaving heeft gecreëerd, er niet in geslaagd is een gesofistikeerd muntstelsel uit te bouwen. De Khmer hebben ons immers slechts één reeks munten nagelaten, die men algemeen aanduidt met de term "Bloemenreeks". Ze is niet uit zilver vervaardigd, maar uit een lagering van lood, tin en zink. De stukken zijn wél erg origineel: bij geen enkel ander volk is iets te vinden dat er bij benadering op lijkt, zowel qua vorm als qua keuze van het motief. We weten niet wanneer ze bij de Khmer voor het eerst werden gebruikt. Volgens GROSLIER ("Directeur des arts Cambodgiens" in Phnom Penh) zouden de eerste munten van Kamboedja pas uitgegeven zijn in 1595 door Sotha I, koning van Kamboedja, i.e.z. toen de Khmerbeschaving reeds lang niet meer bestond.

In "The coinage of Siam" zegt Le My (op blz. 7) dat er tot de komst van de Thai in heel Zuid-Oost-Azië geen goud of zilver werd gemunt, maar hij heeft het helemaal niet over het al dan

niet voorkomen van munten in niet-edele metalen. De enige auteur die een standpunt inneemt met betrekking tot de aanmaak van een reeks munten in het Khmer-rijk is Mitchiner; hij dateert ze tussen de 7de en de 9de eeuw. Als hij al zou men beslist wel een rijkere variatie aan munten verwachten in een rijk met een schitterende beschaving, dat meer dan zes eeuwen stand hield en het grootste deel van Achter-Indië heeft beïnvloed.

Hoe kan deze afwezigheid van een rijk muntstelsel verklaard worden? Er werd reeds vroeger op gewezen dat binnen het Khmer-rijk zelf in feite weinig nood was aan circulatiemunten. Waarom zou het grootste deel van de bevolking zilveren munten hebben nodig gehad? Niet om belastingen te betalen, want ze deden zulks onder de vorm van verplichte arbeid bij de bouw van tempels en monumenten, bij de productie van voedsel en bij het onderhoud van het irrigatiesysteem. Voor de handel tussen de Khmerbevolking zelf volstonden de bestaande loden munten ruimschoots. Trouwens, ook in het grote Chinese rijk was de toestand niet anders. China heeft gedurende het grootste deel van zijn geschiedenis slechts één type van munten gekend. Dit waren de bekende koperen cashstukken, de typische ronde munten met de vierkante opening. Deze stukken met een zeer kleine koopkracht hebben eeuwenlang ruimschoots volstaan voor de binnenlandse handel onder het gewone volk. Het is inderdaad niet het gebrek of de overvloed aan variatie in betalingsmiddelen, die de handel en/of de welvaart van een land bepalen.

Voor grote bedragen werd in China reeds vanaf de oudste tijden

gebruik gemaakt van goud- en zilverstaven met welbepaalde gewichten en met een welbepaalde onderlinge waardeverhouding.

Ook de Khmer gebruikten voor grotere betalingen reeds zeer vroeg zilverstaven die in hoofdzaak werden ingevoerd uit China. Deze zilverstaven bezaten eveneens vaste gewichten: de waarde-eenheid was de NĒN met een gewicht van 10 Tael (= 375 g). Er bestonden ook goudstaven, en 1 NĒN goud was gelijk aan 16 NĒN zilver.

Volgens Ridgeway zag de structuur van de rekengewichten er in Kamboedja als volgt uit:

1 NĒN (375 g)	=	10 DENH (DINH in Annam)
1 DENH (37,5 g)	=	10 CHI (woog dus één Tael)
1 CHI (3,75 g)	=	10 HON
1 HON (0,375 g)	=	10 LI

Interessant in deze reeks is het gewicht van 1 CHI (dat trouwens ook in Laos onder dezelfde naam bekend was). In de reeks "Tiocmenmunten" van de Khmer woegt het stuk dat als Unit bekend staat en dat volgens Mitchiner (p. 326) waarschijnlijk als eenheidsmunt werd gebruikt, tussen 3 en 4 gram (dus nagenoeg 1 CHI!).

Dit kan natuurlijk roeval zijn, maar er is meer. De eenheid van de handelsgewichten was in het grootste deel van het Verre Oosten de CATTI (ongeveer 600 g), in Kamboedja bekend onder de in landse naam NEAL (= kokosnoot). Die 600 gram kwam overeen met het gewicht rijst dat in een kokosnoot kon. Een CATTI zilver woog het dubbele van een CATTI rijst, heel eenvoudig omdat het soortelijk gewicht van zilver groter is dan dat van rijst. Een CATTI (of NEAL) zilver woog dus 1200 gram. De NEAL was ingedeeld

in 16 TOMLONGS (TAMLUNG in Thailand), waaruit blijkt dat een TOMLONG zilver overeenstems met \pm 75 g, t.t.z. ongeveer evenveel als het 20 Unitstuk van de Khmer-muntenreeks.

We kunnen dus wel stellen dat er een verband bestond tussen de Khmer-munten en het bestaande gewichtsstelsel, vermits zowel de eenheidsmunt als de munt met de hoogste waarde erin schijnen te passen.

Laten we nu tenslotte de munten zelf bekijken. Er bestaat zoals gezegd maar één reeks, in een legering van lood, tin en zink en alle met éénzelfde bloemenmotief (waarschijnlijk de weergave van de lotusbloem).

20 unit (lood / tin / zinkverbinding - ca. 70 g - ca. 56 mm Ø)

Rond, met rond centraal gat; voor- en keerzijde vertonen hetzelfde bloemmotief.

6 unit (lood / tin / zinkverbinding - ca. 22 g - ca. 40 mm Ø)

Zelfde types als de 20 unit.

3 unit (lood / tin / zinkverbinding - ca. 11 g - ca. 30 mm Ø)

Vijflobbig, met centraal gat; voor- en keerzijde vertonen een ietwat eenvoudiger bloemendecor.

Unit (lood / tin / zinkverbinding - 3 à 4 g - ca. 15 mm Ø)

Rond, met hetzelfde bloemendecor als de 3 unit.

Dit was de meest gebruikte denominatie en waarschijnlijk ook de munteenheid.

1/2 unit (lood / tin / zinkverbinding - ca. 2 g - ca. 12 mm Ø)

Rond, zonder opening.

1/2 unit (lood / tin / zinkverbinding - ca. 2 g - ca. 13 mm Ø)

Vierlobbig, met centraal gat.

III. HET BIRMAANS RIJK (3e EEUW - 1886)

Historiek

Aan de Boven-Irrawaddi leefden sinds de derde eeuw na Christus Tibeto-Birmaanse stammen. Het meest zuidelijk zaten de Pyc, die in de zesde eeuw (en waarschijnlijk reeds vroeger) het koninkrijk Srikshetra hadden gesticht met als hoofdstad Hmawza (bij Prome).

Tussen 757 en 763 werd dit rijk een eerste maal door Nan-Ts'ju onderworpen. Het kreeg na 791 zijn onafhankelijkheid terug, maar werd geleidelijk minder belangrijk.

Meer in het noorden vestigden de Birmanen zich rond TACAUNG (het latere PAGAN). Oorspronkelijk speelden ze geen belangrijke rol, maar vanaf de 9de eeuw (Pyogy was verwoest in 832) verplaatste het politiek zwaartepunt zich naar daar.

ANAWRATHA (1044 - 1077) werd de historische stichter van het Groot-Birmaans rijk. Eerst veroverde hij het Mon-keninkrijk PEGDE (1056) en daarna THAYON, een ander Mon-rijk in het zuiden. Bij zijn dood in 1077 strekte zijn rijk zich uit van de delta van de Irrawaddi in het zuiden tot Chittagong en Shamo in het noorden.

Er volgde een periode van hoge bloei en in het begin van de 12de eeuw werd ook Tenasserim veroverd. Na drie vergeldingsacties van de Mongolen te hebben afgeelagen, werd Pagan omsloten door de legers van Kueblai Khan bezet in 1287. Daarna viel Birma in deelstaten uiteen en de eigenlijke macht kwam in handen van de Thai (die in Birma de SHAN werden genoemd). In het zuiden werd een Thai-dynastie gesticht in Pegoe, en in het noorden viel het rijk uiteen in de deelstaten MYINGSAING, PINYA en SAGAING, die alle drie onder controle stonden van de Thai.

De Birmanen die deze Thai-heerschappij niet wilden erkennen, vluchtten naar TAUNGDE waar sinds 1347 een Birmaanse dynastie heerste.

In 1464 werden Myingsaing, Pinya en Sagaing door Thadominbya herenigd, met AVA als nieuwe hoofdstad.

In 1539 werd Pegoe bezet door Thabeng-Sjwethi, de koning van Taungoe. In 1544 veroverde deze laatste ook nog Noord-Birma tot aan Pagan. Taungoe had tot dan een weinig belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Centraal-Birma. Hoewel reeds gesticht rond het einde van de 13de eeuw in de Sittangvallei ten oosten van Frome, duurde het tot de macht van Ava in de tweede helft van de 15de eeuw begon te tanen vooraleer Taungoe een belangrijke rol begon te spelen. Tot dan toe had het kunnen overleven dank zij de conflicten die regelmatig tussen Ava en Pegoe uitbraken; daardoor hadden die twee rijken het te druk om zich te bemoeien met het weinig belangrijk staatje aan hun achterdeur.

THABENG-SJWETHI (1531 - 1550) maakte van Pegoe de hoofdstad van zijn Birmaans rijk en werd er tot koning gekroond in 1546. Toen hij in 1550 werd vermoord, slaagde zijn schoonbroer en medeheerser BAYIN-NAUNG (1551 - 1581) er in het rijk te redden van de anarchie. Hij likvideerde de AVA-dynastie in 1555, onderdrukte de opstanden van de Shan-staatjes ten noorden van Ava en rukte dan oostwaarts op naar Chieng Mai, dat hij veroverde in 1556. Hij dwong Siam tot onderwerping in 1563 en bezette het volledig in 1568. In 1574 renslotte werd Lan-Tsjang onderworpen. Bij zijn dood in 1581 (hij werd krankzinnig) liet Bayin Naung het grootste rijk na dat ooit in Achter-Indië heeft bestaan. Zijn opvolgers konden achter deze heterogene staat niet onder controle houden, en zeer snel kwam de afbrokkeling. De Siamezen heroverden eerst hun eigen gebied en daarna grote delen van Pegoe (1599). Ook Lan-Tsjang werd weer onafhankelijk (1595) en in Birma zelf kwamen de vorsten van Taungoe, Frome en Ava (die broers waren van de Birmaanse koning) in opstand.

In het midden van de 18de eeuw begon voor het Birmaans rijk een laatste gouden eeuw. In 1753 werd de energieke boerenaanvoerder ALAUNGPAJA (1753 - 1760) tot koning gekozen en deze verenigde Pegoe (dat in 1740 weer onafhankelijk was geworden) opnieuw met Ava (1757). Daarna keerde hij zich tegen de klassieke vijand Siam, maar hij stierf tijdens de belegering van Ayuthia (1760). Zijn opvolgers zetten echter de oorlog voort en in 1767 werd Ayuthia veroverd en verwoest. Daarna volgde nog de onderwerping van Arakan (1784) en Assam (1822).

Door de bezetting van het eiland Sjapoari bij Chittagong kwam Birma echter in conflict met de machtige "East India Company", en dit bekwam haar slecht. Na drie Brits-Birmaanse oorlogen (in 1824 - 26, in 1852 - 53 en in 1885) proclameerde Groot-Brittannië in 1886 de annexatie van Birma: het werd een provincie van Brits-Indië.

Het muntsysteem

In de Birmaanse muntemissies zijn twee grote groepen te onderscheiden:

A. Munten van de vroeg-Birmaanse rijken (tot ca. 1550)

1. PEGOE (1287 - 1539)

Grote betalingen werden verricht met behulp van goud- en zilverstaven, waarvan - al naargelang van de behoefte - stukken werden afgesneden (vandaar een algemeen verspreid gebruik van gewichten, de zgn. opiumgewichten). Dit systeem bleef behouden in al de volgende rijken.

Voor kleinere betalingen werden aanvankelijk waarschijnlijk

de kogelmunten van Soakhota uit onedele metalen gebruikt, en later ook de tinnen munter en de ganze van Tenasserim (zie verder).

2. PINYA (1298 - 1368)

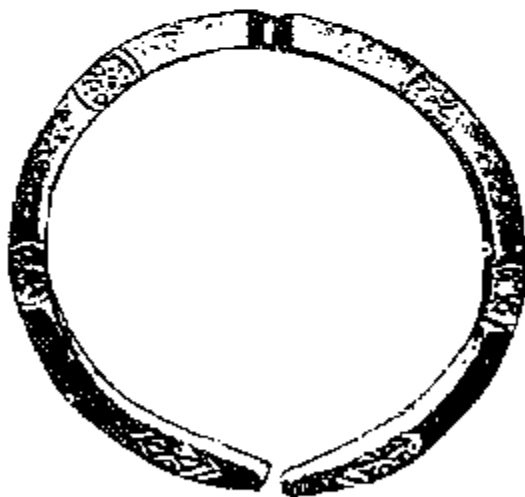
De politieke toestand van dit rijk was zó onstabiel dat het tijdens zijn kortstondig bestaan waarschijnlijk nooit eigen typische munten heeft uitgegeven.

3. SACAING (1315 - 1364)

Zelfde opmerking als voor Pinya.

4. AVA (1364 - 1555)

Hier werd ringgeld gebruikt dat sterk lijkt op dat van LAN-NA.

i Tamlung (zilver - 61,2 g)

vr. : Tweemaal drie instampelingen (de Chakra, het wiel en een ander symbool.

ka. : Blank.

5. TAUNGOE (1486 - 1599)

Er zijn alleen tinnen munten gekend, en deze schijnen slechts zeer sporadisch te zijn uitgegeven:

Pasmunt (tin - ca. 9 g)

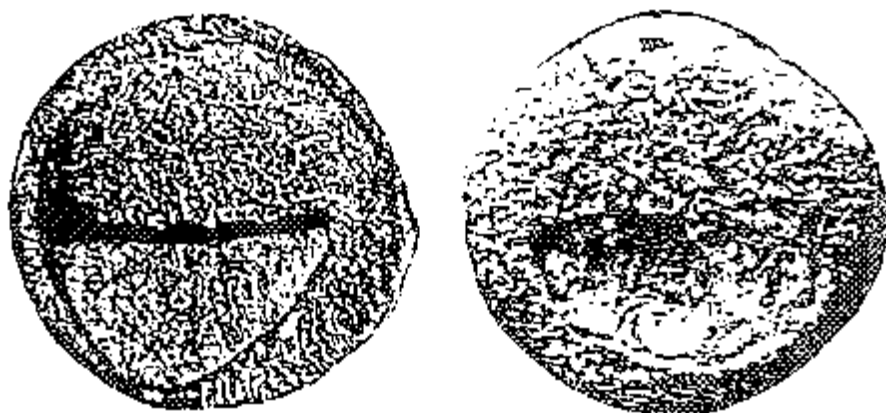
Deze stukken werden na 1564 uitgegeven.

B. Munten van het Groot-Birwaesna-rijk (na 1600)

In de verschillende gebieden waren allerlei typische munten in gebruik:

1. De noordelijke provinciesa) De Shan-staten van Noordoost-Birma en het oude LAN-NA
- TOKS van Chieng-Mai

Deze stukken zijn bij de verzamelaars goed bekend. Er bestaan exemplaren van 1/4, 1 en 2 Tamlung, maar deze laatste zijn zeldzaam. De meest bolvormige kant is tamelijk zwart van kleur en de andere zijde vertoont een geelbruine verkleuring (eidooler of lak?). Het zijn zilverstukken, maar van geen erg goed gehalte. Volgens Kneedler (p. 5) werden ze vervaardigd tot in 1872. De stukken van 1 Tamlung dragen een instempeling die het cijfer 4 voorstelt (voor 4 Bat).

1 Tamlung (laagwaardig zilver - ca. 61,5 g)

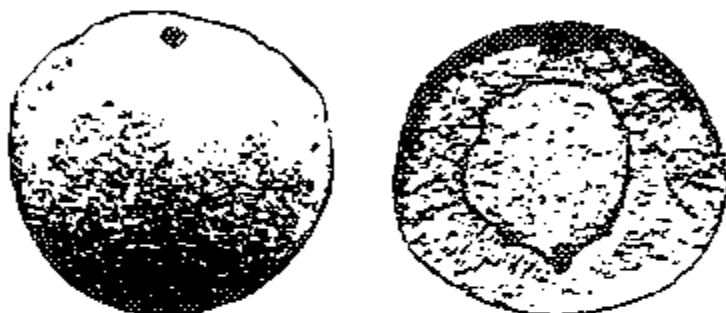
1/4 Tamlung (laagwaardig zilver - ca. 31 g)

- TOKS van Nan

Deze werden gebruikt in de gebieden rond Nan en Phré
(oostelijk van Chieng Mai).

Het zijn schelpvormige, tamelijk dikke schijven met een
vrij eenvormig gewicht van 1 Tamlung. Langa de holle kant
bevindt zich een typisch cirkelvormig lidteken, terwijl
de andere kant geelbruin tot rood gekleurd is (zoals bij
de Tok van Chieng Mai). Het zilvergehalte varieert: som-

nige stukken bevatten veel zilver, terwijl andere exam-
plaren practisch volledig uit koper of brons bestaan. Hun
waarde hing af van het zilveragehalte en vrijwel alle
stukken zijn bovenaan doorboord.

In hetzelfde gebied waren ook Toks in omloop, die met de
naam BLADGELD worden aangeduid. Een zijde vertoont name-
lijk lijnen, waarvan er altijd één door het centrum van
het stuk loopt, en die sterk doen denken aan de nerven
van een blad. Ze bevatten volgens Kneedler (p. 4) nooit
zilver en zijn altijd bovenaan doorboord. Kneedler sluit
de mogelijkheid niet uit dat ze reeds werden gebruikt in
het oude koninkrijk LAN-NA. Deze Toks komen slechts voor
in één enkel formaat, met een gewicht van 1 Tamlung. Hun
achterkant is blank.

b) De Shan-provincies rond Bhamo

Twee geldvormen werden in dit gebied gebruikt:

- FLOWER MONEY

Deze munten worden zo genoemd omdat hun bovenkant een bloemenmotief vertoont dat ontstaan is door kristallisatie tijdens het stollen van het gegoten metaal. De stukken variëren zeer sterk in grootte en gewicht. Ze zijn alle vervaardigd uit zilver van zeer goede kwaliteit en hun waarde werd bepaald door hun gewicht. Er zijn stukken bekend van 3 Tumlung (ca. 184 g) terwijl andere slechts 21 g wegen.

- SYCEE

Deze gelijken sterk op het Chinees Sycee-geld van het drum-type, maar ze zijn onderaan veel ruwer met meer sporen van luchtbellen. Bovenaan dragen ze een centrale rode instempeling die helemaal verschilt van de Chinese.

Soms zijn ze onderaan bovendien voorzien van een rode controlestempel. De Birmaanse sycee zijn vervaardigd uit zeer zuiver zilver en bestaan in twee verschillende gewichten (ca. 40 g en ca. 20 g). Ze passen dus niet in het Chinees gewichtssysteem dat gebaseerd is op de Tael van 37 g. Hun massa lijkt eerder overeen te stemmen met de oude Hindu-gewichtseenheid voor het wegen van zilver (1 SHATAMANA of 39,68 g) (Kitsch p. 223).

De Birmaanse Sycee werden waarschijnlijk gebruikt langsheen de handelsweg naar China.

c) De Shan-provincies van het vroegere NAN-TSIAU

- Kleine Toks van het slakkehuistype (1650 - 1770)

Tok (zilver - 2,5 tot 7 g)

Kleine en gedeeltelijk holle koepels met de opacing onderaan.

d) Koninklijke munten (1781 - 1819)

Nadat Bodawpaya in 1784 Arakan had veroverd, werden er munten geslagen op zijn naam. Er werd slechts één denominatie uitgegeven (de zilveren Tankah), maar er bestaan wel twee versies van.

Tankah (zilver - 10,7 g)

Op voor- en keerzijde vult éénzelfde tekst het hele veld.

Tankah (silver - 10,7 g)

Als vorig stuk, maar de tekst wordt omsloten door een schuin gearceerde rand en de diameter is groter.

2. Het zuidelijke TENASSERIM

Deze provincie werd vanaf 1593 door de Thai bestuurd, tot de Birmaanse koning Bodawpaya dit gebied in 1785 heroverde. Tenasserim bleef onder Birmaans gezag tot het in 1824 door de Engelsen werd geannexeerd. De munten werden er vervaardigd uit Gansa (een koper-tinlegering) en werden volgens Mitchiner (p. 367) tussen 1594 en 1785 door de Thai uitgegeven. Ze waren ook in Pagoë in omloop.

Pasmont, in omloop van 1594 tot 1824 (tin - ca. 10 g)

vz. : De IO (een mythologisch dier, half leeuw-half hert)
loopt naar rechts.

kz. : Een onleesbaar opschrift

Er bestaan ook exemplaren van 15 gram.

Ganza (koper-tinlegering - ca. 36 g)

vz. : Naar rechts gewende zittende IO; rondom, een paral-
cirkel tussen twee volle cirkels.

kz. : Een opschrift omgeven door dezelfde omlijsting als op
de voorzijde.

Ganza (koper-tinlegering - ca. 36 g)

Latere versie, gepubliceerd door Nightingale in de Numismatic Chronicle van 1844-45.

DANKWOORD

Reel wat afbeeldingen zijn, met toestemming van de auteur, overgenomen uit het standaardwerk van dr. Michael Mitchiner "Oriental Coins and their Values - Part II - The Ancient and Classical World". Ik dank dr. Mitchiner van harte voor zijn bereidwillige medewerking, die het mogelijk heeft gemaakt dit overzicht zo overvloedig te illustreren.

BIBLIOGRAPHIE.

- A. DEL MAR, *History of money in ancient countries*, London, 1885.
- P. EINZIG, *Primitive money in its ethnological, historical and economic aspects*, London, 1966.
- U. GUENLER, *Notes on old Siamese coins*, Journ. Siam Soc., Vol. XXXVII/1.
- U. GUENLER, *Further studies of old Thai coins*, Journ. Siam Soc., Vol. XXIX, 1937.
- J. MAAS, *Siamese coinage*, Shanghai, 1880.
- D.G.E. HALL, *A history of South-East-Asia*, London, 1968.
- B. KISCH, *Scales and weights*, London, 1965.
- W.H. KNEEDLER, *The coins of North Siam*, Journ. Siam Soc., Vol. XXIX, 1937.
- R. LE MAY, *The coinage of Siam*, Bangkok, 1932 (hardruk 1961).
- A. MIGOT, *Les Khmers*, Paris, 1960.
- M. MITCHENER, *Oriental coins and their values*, London, 1978:
 - *The ancient & classical world (600 BC-650 AD)*
 - *Non-Islamic states & western colonies.*
- A.P. PEAYRE, *Coins of Arakan, of Pegu and of Burma*, Numismata Orientalia, London, 1882.
- G. PYM, *The ancient civilisation of Angkor*, New-York, 1968.
- G. POREE & E. MASPERO, *Monnaies et coutumes des Khmers*, Paris, 1938.
- B.G.Q. WALES, *Dvaravati, the earliest kingdom of Siam*, London, 1969.
- A. QUIGGIN, *A survey of primitive money*, London, 1949.
- H.A. RAMSDEN, *Siamese porcelain and other tokens*, Yokohama, 1911.
- W. RIDGEWAY, *The origin of metallic currency and weight standards*, New-York, 1976.

- M. ROBINSON, *The lead and tin coins of Pegu and Tenasserim*, 1986.
- S. SAHAI, *Medium of exchange in Ancient Cambodia*, J N S I, 1971,
p. 90 - 104.
- R. VICTOR, *Monnaies premières*, Wormhout, 1985.
-

